

Notat til Statsrevisorerne om
beretning om forsvarets
EH-101 helikoptere

April
2011

revision
revision

revision

Opfølgning i sagen om forsvarets EH-101 helikoptere (beretning nr. 17/2007)

5. april 2011

RN A501/11

I. Indledning

1. Jeg lovede i mit notat til Statsrevisorerne af 18. december 2008 i henhold til rigsrevisorlovens § 18, stk. 4, om forsvarets EH-101 helikoptere, at jeg ville følge udviklingen i sagen på følgende punkter:

- resultatet af de juridiske tiltag over for leverandøren vedrørende kontraktens garantier mv., som forsvaret var ved at gennemføre sammen med Kammeradvokaten
- EH-101 helikopternes operative rådighed
- forsvarets arbejde med at løse troppetransportopgaven med EH-101 helikopterne
- vurderingen af driftsomkostningernes størrelse for EH-101 helikopterne.

Notatet findes i Endelig betænkning over statsregnskabet for 2007, s. 143-146.

Det fremgik af beretningen, at problemerne vedrørende EH-101 helikopterne handlede om udvælgelsesprocessen for typevalget af helikopteren, forhandlingerne om en kontrakt med leverandøren, ibrugtagningen, herunder helikopternes operative rådighed, vedligeholdelsen og beregningen af driftsomkostningerne.

2. Statsrevisorerne konstaterede med tilfredshed, at forsvarsministeren på baggrund af forløbet omkring forsvarets anskaffelse og ibrugtagning af EH-101 helikopterne havde iværksat en række tiltag for at forbedre procedurene for anskaffelse af materiel fremover. Statsrevisorerne ville fortsat følge op på, hvordan det gik med EH-101 helikopternes operative rådighed, helikopternes varetagelse af troppetransportopgaven, helikopternes driftsomkostninger og de juridiske tiltag over for leverandøren.

3. Notatet er baseret på et møde med Forsvarsministeriet og ministeriets redegørelser om de enkelte forhold vedrørende de juridiske tiltag over for leverandøren, den operative rådighed, driftsomkostningernes størrelse og troppetransportopgaven.

EH-101 helikopterne blev anskaffet til forsvaret for at løse eftersøgnings- og redningsopgaver og troppetransportopgaven af soldater i forbindelse med fx internationale missioner. Prisen udgjorde ca. 3 mia. kr. for 14 EH-101 helikoptere.

II. Juridiske tiltag over for leverandøren

4. Det fremgik af mit notat til Statsrevisorerne, at forsvaret i samarbejde med Kammeradvokaten havde besluttet at gennemføre juridiske tiltag over for leverandøren, Agusta/Westland, vedrørende kontraktens garantier og reservedelsaftalerne, som forsvaret havde indgået med leverandøren.

Problemerne var i det væsentligste, at leverandørens garanti om reparationer af helikopterne blev overskredet tidsmæssigt, og at den aftalte reservedelspakke til helikopterne var utilstrækkelig og ikke kunne dække de forventede 2 års forbrug, der var aftalt med leverandøren. Kontrakten indeholdt dog ingen garanti for, at reservedelspakken var tilstrækkelig til 2 års forbrug.

5. Forsvarsministeriet har oplyst, at forsvaret i samarbejde med Kammeradvokaten har gennemgået kontrakten. Kammeradvokaten vurderede, at forsvaret på en del områder ikke havde noget grundlag for at gøre krav gældende, idet leverandørens forpligtelser i vidt omfang rettede sig mod de enkelte komponenter i EH-101 helikopterne og ikke mod EH-101 helikopterne som helhed.

Kammeradvokaten vurderede ligeledes, at forsvaret på enkelte områder muligvis kunne gøre krav gældende over for leverandøren. Kammeradvokaten har i den forbindelse bistået forsvaret med at fremskaffe dokumentation eller klarlægge kravenes karakter og omfang over for leverandøren, herunder sikret sig, at forsvarets krav ikke blev fortabt ved passivitet.

6. Kammeradvokaten har bl.a. bistået forsvaret med at forhandle en mere rimelig bods- og bonusopgørelse på plads vedrørende vedligeholdelseskontrakten. Der er blevet sikret bedre forhold for forsvaret vedrørende de tekniske problemer med halerotorerne på EH-101 helikopterne, en ny aftale om garantierne for de periodemæssige inspektioner og en ny aftale om garantierne for eftersyn og komponenter.

7. Forsvaret har videre oplyst, at forsvaret og leverandøren i november 2010 indgik en aftale om et kontrakttillæg om levering af nye halerotorer til alle 14 EH-101 helikoptere, herunder også montering, reservedele, støtteudstyr, dokumentation og uddannelse. Kammeradvokaten vurderer, at forsvaret med kontrakttilægget opnår markant bedre og mere hensigtsmæssige juridiske vilkår. Endvidere har forsvaret med Kammeradvokatens hjælp fremsat krav om en erstatning på 3 mio. kr. vedrørende leverandørens manglende opfyldelse af de aftalte ændringer af tidsfristerne for garantireparationerne.

8. Jeg konstaterer, at forsvaret har vurderet, på hvilke områder forsvaret har kunnet gøre krav gældende over for leverandøren, og at forsvaret og leverandøren har indgået en aftale om et kontrakttillæg. Da de væsentligste juridiske områder ifølge Kammeradvokaten indgår i det aftalte kontrakttillæg, betragter jeg hermed dette punkt som afsluttet.

III. EH-101 helikopternes operative rådighed

9. EH-101 helikopterne blev anskaffet til forsvaret for at løse både eftersøgnings- og redningsopgaven og troppetransportopgaven. Varetagelsen af troppetransportopgaven behandles i kap. IV i notatet.

10. Det fremgik af mit notat til Statsrevisorerne, at forsvaret ikke havde været i stand til at varetage de planlagte opgaver alene med EH-101 helikopterne. Dette skyldtes, at den operative rådighed bl.a. på baggrund af et forøget vedligeholdelsesomfang og mangel på reservedele havde været lavere end det niveau, der var behov for med henblik på at løse begge opgaver.

11. Den operative rådighed for EH-101 helikopterne i perioden 2008-2010 har været svingende. Den gennemsnitlige rådighedsgrad var 47 % i 2008, 44 % i 2009 og 54 % i 2010. Den operative rådighedsgrad er beregnet ud fra det antal helikoptere, der er til rådighed pr. dag. Forsvaret har oplyst, at en operativ rådighed på min. 65 % er nødvendig for at kunne varetage alle opgaver, dvs. eftersøgnings- og redningsopgaven, udsendelsen af EH-101 helikopterne i internationale operationer (troppetransportopgaven) samt uddannelse og træning af besætningerne.

12. Forsvaret har oplyst, at forsvaret har været i stand til at varetage eftersøgnings- og redningsopgaven, selv om den operative rådighedsgrad har været svingende, fordi forsvaret har kunnet anvende bl.a. S-61 Sikorsky helikopteren, som dog er blevet udfaset i sommeren 2010.

Forsvaret har desuden oplyst, at forsvaret og leverandøren løbende har forbedret samarbejdet vedrørende eftersyns- og reparationsopgaverne på EH-101 helikopterne. Dette har resulteret i, at der går længere tid, mellem fejl opstår. Ligeledes har forsvaret etableret en ny vedligeholdelseskapacitet på Værkstedsområde Aalborg, forenklet forsyningsprocessen og etableret et mødeforum for forsvaret og leverandøren til behandlingen af de forskellige tiltag. Leverandøren har desuden stillet en medarbejder (nøgleperson) til rådighed for forsvaret. Forsvaret forventer derfor, at målet om en operativ rådighed på 65 % ultimo 2011 vil kunne nås, så begge opgaver kan løses.

13. Jeg konstaterer, at den gennemsnitlige rådighedsgrad for EH-101 helikopterne har været svingende i perioden 2008-2010 og fortsat ligger væsentligt under målet om en rådighedsgrad på 65 %. Forsvarsministeriet har oplyst, at der ifølge forsvaret er etableret et samarbejde med leverandøren, der kan bidrage til at øge EH-101 helikopternes operative rådighed, så målet om en rådighed på 65 % ultimo 2011 kan nås. Jeg forventer, at Forsvarsministeriet i et kommende aktstykke om investeringer til EH-101 helikopterne orienterer Folketinget om forsvarets forventning vedrørende den operative rådighed. Jeg betragter hermed dette punkt som afsluttet.

IV. Varetagelsen af troppetransportopgaven

14. EH-101 helikopterne blev ligeledes anskaffet for at løse troppetransportopgaven i forbindelse med udsendelse af soldater til internationale operationer. Troppetransportopgaven er dog ikke blevet løst, fordi forsvaret i 2007 overdrog 6 EH-101 helikoptere til Storbritannien efter anmodning fra det britiske forsvar, og fordi der som nævnt har været flere og større vedligeholdelsesopgaver ved helikopterne end forudsat.

Forsvaret har oplyst, at overdragelsen af EH-101 helikopterne blev foretaget, så Storbritannien kunne udsende troppetransporthelikoptere til Irak og Afghanistan. Overdragelsen af de 6 EH-101 helikoptere til Storbritannien er dermed indirekte kommet de danske soldater til gode, idet troppetransport er foretaget i de 2 lande, hvor også danske soldater var indsat. Storbritannien har i perioden ultimo 2009 - primo 2010 leveret 6 EH-101 helikoptere tilbage til forsvaret.

15. Forsvarets Materieltjeneste gennemførte i 2007 et analysearbejde vedrørende den fortsatte drift af EH-101 helikopterne, herunder varetagelsen af troppetransportopgaven. Analysen konkluderede, at der var behov for væsentlige investeringer, herunder supplerende indkøb til og opdatering af de leverede elektriske selvbeskyttelsessystemer, anskaffelse af bevæbning og flere af de kritiske komponenter til at opnå en tilstrækkelig robusthed i forsyningsystemet. Det samlede investeringsbehov for perioden 2009-2014 blev på det tidspunkt opgjort til ca. 800 mio. kr. (prisniveau 2008). Dermed kunne EH-101 helikopterne udsendes i en Initial Operational Capability (IOC) medio 2011 og i en Full Operational Capability (FOC) medio 2012. Fælles for IOC og FOC er, at der i begge tilfælde skal kunne løses troppetransportopgaver i fx et Afghanistan-scenarium. Forskellen på IOC og FOC vedrører længden af udsendelsesperioderne for EH-101 helikopterne.

16. Forsvarets Materieltjeneste har oplyst, at forsvaret ikke gik videre med at få hjemmel til at kunne anvende 800 mio. kr. til investeringer til EH-101 helikopterne på grund af forsvarets arbejde med at implementere forsvarsforliget.

17. Forsvaret har videre oplyst, at det i forbindelse med forsvarsforliget 2010-2014, som blev indgået i juni 2009, blev overvejet, om de nyindkøbte EH-101 helikoptere fortsat skulle indgå som en enhed i flyvevåbnet, eller om nogle af EH-101 helikopterne skulle "kannibalisere"

res" for at skaffe reservedele til de resterende operative helikoptere. Hvis der ikke skulle opbygges en troppetransportenhed, har forsvaret oplyst, at forsvaret kunne sælge 6 EH-101 helikoptere eller alternativt anvende helikopterne som reservedele for at skaffe reservedele til de resterende operative helikoptere.

18. Med forsvarsforliget blev det vedtaget at bevare EH-101 helikopterne. Forsvarsministeriet har oplyst, at partierne bag forsvarsforliget ved den efterfølgende politiske godkendelse af forsvarets implementeringsplan for perioden 2010-2014 i juni 2010 vedtog opbygningen af troppetransportenheden med EH-101 helikopterne. Forsvarsministeriet har videre oplyst, at partierne ved den lejlighed særskilt blev orienteret om og accepterede, at der i økonomien bag forsvarsforliget var indregnet en udgift til materielinvesteringer og -drift på i alt 591 mio. kr. i perioden 2011-2014. En investering i materiel til EH-101 helikopterne på i alt 376 mio. kr. i 2011 er derfor indeholdt i Forsvarskommandoens investeringsplan for 2011. Investeringsplanen for 2011 blev præsenteret og godkendt af forsvarsforligskredsen i december 2010. Et aktstykke forventes forelagt Finansudvalget i løbet af 2011 vedrørende de anførte investeringer.

19. Forsvarsministeriet har oplyst, at det – ifølge den politisk godkendte Helmand-plan 2011/2012 – tilstræbes at udsende et transporthelikopterbidrag med tilhørende jordpersonnel fra slutningen af 2012.

20. Jeg konstaterer, at EH-101 helikopterne fortsat ikke kan løse troppetransportopgaven, selv om de var anskaffet til også at skulle udføre denne opgave. Jeg har noteret mig, at det vil kræve yderligere investeringer i de kommende år. Jeg forventer, at Forsvarsministeriet i det kommende aktstykke orienterer Folketinget om tidspunktet for, hvornår forsvaret kan løse troppetransportopgaven.

Jeg vil fortsat følge forsvarets arbejde med at kunne udføre troppetransportopgaven.

V. Driftsomkostningerne ved EH-101 helikopterne

21. Jeg oplyste i mit notat til Statsrevisorerne, at forsvaret på daværende tidspunkt ikke havde en eksakt vurdering af EH-101 helikopternes driftsomkostninger. Forsvarsministeren var enig med mig i, at det var forventeligt, at der vil komme en stigning i driftsomkostningerne i forhold til det forventede niveau oplyst i Akt 17 10/10 2001.

22. Forsvarets Materieltjeneste har genberegnet driftsomkostningerne for EH-101 helikopterne. Driftsomkostningerne pr. flyvetime udgjorde 48.835 kr. i 2008 og 52.631 kr. i 2010. Forsvarsministeriet har oplyst, at forsvaret budgetterer med, at driftsomkostningerne pr. flyvetime vil stige til 57.562 kr. i 2011 og yderligere til 63.269 kr. i 2012 for derefter at falde til 55.384 kr. i 2014.

I de opgjorte omkostninger indgår ikke udgifter til brændstof, løn til teknikere og besætning, afskrivninger på helikopterne, værktøj og bygninger mv. Forsvaret har desuden oplyst, at Forsvarets Materieltjenestes beregning af flyvetimeprisen er baseret på løsningen af eftersøgnings- og redningsberedskabet og national uddannelse af soldater. Flyvetimeprisen i forbindelse med indsættelse i internationale operationer vil formodentlig være højere. Den eksakte flyvetimepris kendes ikke på nuværende tidspunkt. Forsvarets Materieltjeneste drøfter i øjeblikket Storbritanniens beregning af flyvetimeprisen for EH-101 helikoptere i internationale operationer. Ligeledes foregår der på nuværende tidspunkt i samarbejde med Finansministeriet nogle budgetanalyser på forsvarets område for bl.a. at kunne udarbejde modeller for beregningen af omkostningerne på forsvarets operative enheder. Budgetanalyserne forventes færdige medio 2011.

Forsvaret har oplyst, at forsvaret registrerer alle driftsomkostninger i sit regnskabssystem, både de variable omkostninger og de faste omkostninger. Forsvaret kan derfor godt opgø-

re de totale omkostninger, men forsvaret har ikke fastlagt, hvilke driftsomkostninger der skal indgå i beregningen af de totale driftsomkostninger for EH-101 helikopterne.

23. Jeg bemærker, at forsvaret fortsat ikke beregner de totale driftsomkostninger for EH-101 helikopterne. Jeg finder derfor, at de opgjorte omkostninger er mangelfulde og ikke et reelt udtryk for omkostningerne forbundet med brugen af EH-101 helikopterne.

Jeg har siden beretningens afgivelse i 2008 rejst spørgsmålet om en opgørelse over de totale driftsomkostninger for EH-101 helikopterne og finder, at der har manglet en tilfredsstillende fremdrift i sagen, og at Forsvarsministeriet bør målrette arbejdet, så de totale driftsomkostninger kan opgøres. Jeg finder det særdeles utilfredsstillende, at Forsvarsministeriet endnu ikke har fastlagt, hvilke driftsomkostninger der skal indgå i beregningen af de totale driftsomkostninger ved brugen af EH-101 helikopterne. Jeg noterer mig, at forsvaret i samarbejde med Finansministeriet i øjeblikket arbejder med at opstille modeller for opgørelsen af omkostningerne for alle forsvarets operative enheder i forbindelse med arbejdet med budgetanalysen.

Jeg vil fortsat følge forsvarets arbejde med at beregne de totale driftsomkostninger for EH-101 helikopterne.

VI. Sammenfatning

24. Jeg finder det tilfredsstillende, at forsvaret har kunnet gøre krav gældende over for leverandøren, herunder at forsvaret med det aftalte kontrakttillæg med leverandøren vil kunne opnå bedre vilkår vedrørende kontraktens garantier og reservedelsaftaler. Jeg finder det endvidere tilfredsstillende, at forsvaret har iværksat en række initiativer, som skal forbedre den operative rådighed.

Jeg finder det ikke tilfredsstillende, at forsvaret endnu ikke kan varetage troppetransportopgaven, som EH-101 helikopterne også blev anskaffet for at løse, og at det vil kræve yderligere investeringer. Jeg finder det endvidere særdeles utilfredsstillende, at Forsvarsministeriet endnu ikke har fastlagt, hvilke driftsomkostninger der skal indgå i beregningen af de totale driftsomkostninger ved brugen af EH-101 helikopterne.

Jeg vil derfor følge udviklingen på følgende områder:

- forsvarets arbejde med at kunne løse troppetransportopgaven med EH-101 helikopterne
- forsvarets arbejde med at beregne de totale driftsomkostninger ved EH-101 helikopterne.

Jeg vil orientere Statsrevisorerne om resultatet af min opfølgning.

Henrik Otbo